

АНАЛІЗ РОСІЙСЬКИХ НАУКОВИХ ШКІЛ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

БАБИЧ В. П., ПОСОХОВ І. М.

УДК 338.2

Бабич В. П., Посохов І. М. Аналіз російських наукових шкіл ризик-менеджменту

Мета статті полягає в дослідженні становлення та наукових розробок російської школи ризик-менеджменту, виявленні російських наукових шкіл ризик-менеджменту, виділенні ще не вирішених проблем і напрямів наукових досліджень. Аналізуючи та узагальнюючи наукові праці представників російських наукових шкіл ризик-менеджменту, було досліджено становлення цих шкіл, систематизовано погляди науковців. Проведене дослідження продемонструвало, що російські наукові школи ризик-менеджменту перебувають на етапі становлення та активно розвиваються. Це підтверджує висока актуальність проблеми управління ризиками в сучасних умовах циклічного розвитку світової економіки, особливо після фінансово-економічної кризи 2008 – 2009 рр., яка сприяла зростанню кількості наукових досліджень та публікацій з цієї проблеми, як відомих, так і молодих науковців. Разом з тим, у сучасних наукових публікаціях досліджено та розкрито лише окремі питання управління ризиками, недостатньо досліджено технології, методики та методологію управління ризиками, у той час як достатньо багато наукових досліджень присвячено проблемі оцінки окремих видів ризиків, дослідженню фінансових ризиків, питанням управління ризиками в банківській сфері. Проведене дослідження дозволило встановити, що на сьогодні в Росії розвиваються дві провідні наукові школи ризик-менеджменту: московська та Санкт-Петербурзька. Аналіз наукових досліджень російських шкіл з ризик-менеджменту буде продовжено в подальших наукових публікаціях.

Ключові слова: корпорація, ризик, ризики корпорації, управління ризиками.

Рис.: 1. **Бібл.:** 26.

Бабич Володимир Петрович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та менеджменту, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: volodya.babich.2013@mail.ru

Посохов Ігор Михайлович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри організації виробництва та управління персоналом, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (вул. Фрунзе, 21, Харків, 61002, Україна)

E-mail: dglaz04@mail.ru

УДК 338.2

Бабич В. П., Посохов И. М. Анализ российских научных школ риск-менеджмента

Цель статьи заключается в исследовании становления и научных разработок российских школ риск-менеджмента, выявлении российских научных школ риск-менеджмента, выделении еще нерешенных проблем и направлений научных исследований. Анализируя и обобщая научные труды представителей российских научных школ риск-менеджмента, исследовано становление этих школ, систематизированы взгляды ученых. Проведенное исследование показало, что российские научные школы риск-менеджмента находятся на этапе становления и активно развиваются. Это подтверждает высокая актуальность проблемы управления рисками в современных условиях циклического развития мировой экономики, особенно после финансово-экономического кризиса 2008 – 2009 гг., что способствовало росту количества научных исследований и публикаций по этой проблеме, как известных, так и молодых ученых. Вместе с тем, в современных научных публикациях исследованы и раскрыты лишь отдельные вопросы управления рисками, недостаточно исследованы технологии, методики и методология управления рисками, в то время как достаточно много научных исследований посвящено проблеме оценки отдельных видов рисков, исследованию финансовых рисков, вопросам управления рисками в банковской сфере. Проведенное исследование позволило установить, что на сегодня в России развиваются две ведущие научные школы риск-менеджмента: московская и Санкт-Петербургская. Анализ научных исследований российских школ риск-менеджмента будет продолжен в последующих научных публикациях.

Ключевые слова: корпорация, риск, риски корпорации, управление рисками.

Рис.: 1. **Библ.:** 26.

Бабич Владимир Петрович – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики и менеджмента, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: volodya.babich.2013@mail.ru

Посохов Игорь Михайлович – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры организации производства и управления персоналом, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт» (ул. Фрунзе, 21, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: dglaz04@mail.ru

UDC 338.2

Babych V. P., Posokhov I. M. Analysis of Russian Scientific Schools of Risk Management

The goal of the article is to study establishment and scientific developments of Russian schools of risk management, revelation of Russian scientific schools of risk management and allocation of problems that are not solved and directions of scientific research. Analysing and generalising scientific works of representatives of Russian scientific schools of risk management, the article studies establishment of these schools and systemises opinions of the scientists. The conducted study showed that Russian scientific schools of risk management are at the stage of formation and actively develop. This is confirmed by high urgency of the problem of risk management under modern conditions of cyclic development of the world economy, especially after the financial and economic crisis of 2008 – 2009, which contributed to the growth of the number of scientific research and publications on this problem, both by famous and young scientists. At the same time, the modern scientific publications study and develop only individual issues of risk management and technologies, methods and methodology of risk management are studied insufficiently, while quite a number of scientific studies are devoted to the problem of assessment of individual types of risks, study of financial risks and issues of risk management in the banking sphere. The conducted study allowed establishment of the fact that two leading schools of risk management develop today in Russia: Moscow and Saint-Petersburg. Analysis of scientific studies of the Russian schools of risk management will be continued in the next scientific publications.

Key words: corporation, risk, corporation risks, risk management.

Pic.: 1. **Bibl.:** 26.

Babych Volodymyr P. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Economics and Management, V. N. Karazin Kharkiv National University (pl. Svobody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: volodya.babich.2013@mail.ru

Posokhov Igor M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Organization of Production and Personnel Management, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (vul. Frunze, 21, Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: dglaz04@mail.ru

До кінця 1980 років у СРСР практично були відсутні наукові публікації з питань управління ризиками, наукові дослідження з проблем управління та оцінки ризиків стали виконуватись наприкінці 80 – початку 1990-х рр. та актуальні сьогодні в епоху економічної невизначеності та циклічного розвитку вітчизняної та світової економіки.

В останні роки збільшилась кількість наукових досліджень і публікацій відомих російських науковців з теорії ризику: В. Авдійський [1], О. Альгін [2], І. Балабанов [3], М. Бухтін [4], В. Гамза [5 – 8], П. Грабовий [11], В. Глущенко [9, 10], Ю. Катеринославський [6, 7], Р. Качалов [16], А. Недосекин [19 – 21], Л. Тепман [24], А. Шапкін [25].

Мета статті – провести дослідження наукових розробок російських наукових шкіл ризик-менеджменту, виявити російські наукові школи, виділити ще не досліджені проблеми та напрями наукових досліджень.

Наукові дослідження московської наукової школи суттєво вплинули на розвиток теорії ризику, її представники: О. Альгін [2], В. Авдійський [1], М. Бухтін, [4] В. Вяткин [5 – 8], В. Гамза [5 – 8], В. Глущенко [9 – 10], П. Грабовий [11], Ю. Катеринославський [6, 7], Р. Качалов [16], Л. Тепман [24], А. Шапкін [25].

Авдійський В. І. в монографії [1] висвітлює питання аналізу та прогнозування ризиків у системі економічної безпеки суб'єктів господарювання, досліджує наукові та практичні основи прогнозування та аналізу ризиків у діяльності суб'єктів господарювання. Видатний фахівець-практик Авдійський В. І. відомий розробкою та впровадженням першої системи управління ризиками на підприємстві «Норильський нікель».

Альгін О. П., автор одних з перших видань у 1989 р. [2], висвітлює питання приймання оперативних рішень, розкриває специфіку ризику в конкретних областях знань: праві, економіці, психології, медицині, використовує факти та результати соціологічних досліджень.

Бухтін М. А. вперше на ринку представив спеціальний посібник з ризик-менеджменту для кредитних організацій [4], що відображає весь спектр управління банківськими ризиками з урахуванням Базель II, МСФЗ, а також останніх змін російського законодавства. У першому томі розглядаються основні види ризиків (кредитний, операційний, ринковий, ризик ліквідності) з таких підходів: ідентифікація ризиків, кількісна та якісна оцінки, практика управління ризиками. У другому томі розглядаються основні вимоги регулятора до організації функціонування підрозділів ризик-менеджменту. Наведено методики ризик-менеджменту на основі аналізу розроблених підходів і прийнятої практики.

Вяткін В. Н., Гамза В. А. у [7] послідовно викладають основи управління ризиками фірми в умовах ринкової економіки, розглядаються всі основні компоненти ризик-менеджменту: від визначення основних термінів і філософії ризику через діагностику, аналіз і картографування ризиків до методики створення служби управління ризиками на фірмі. Дослідження виконано за підтримки північноамериканського товариства управління ризиком і страхуванням. Наведені вище публікації Вяткіна В. Н. зі співавторами стали використовуватись для підготовки

до сертифікації ризик-менеджерів. У розгорнутому посібнику із сучасного інтегративного ризик-менеджменту [6] наведено основну термінологію та класифікації ризиків, інструментарій моніторингу ризиків, запропоновано програмний підхід до організації служби управління ризиками на підприємстві, розглянуто поведінку людини в умовах ризику, зарубіжний досвід управління ризиками в різних організаціях. У публікації Вяткіна В. Н. та Гамзи В. А. [5] визначено проблеми зі створення в комерційних банках внутрішніх систем з інтегративного управління ризиками, що відповідають базельським вимогам.

Гамза В. А. в монографії [8] досліджує проблему управління ризиками в системі відносин «комерційний банк – корпоративні клієнти», яка в літературі комплексно ще не ставилася і не розглядалася. У даній монографії пропозиції щодо інтегративного методу управління ризиками в банку, що обслуговує корпоративних клієнтів, тобто у віртуальному фінансовому холдингу, висловлені вперше.

Глущенко В. В. у монографії [9] розробляє основні положення одного з напрямків кризології – загальної теорії кризи – науки про джерела і механізм розвитку криз в умовах сучасної глобалізації. Описані джерела, механізм, функції і ролі кризи, розробляються методи діагностики кризи, сформульовані науковий метод, об'єкт, предмет, функції та ролі кризології, сформульовані закони кризології, представлений один з можливих (після кризи) образів майбутнього на глобальному, національному рівнях і рівні корпорацій, запропонований критеріальний підхід до дослідження корпорації, сформульована ризикова теорія корпорації, сформульована парадигма інтелектуального управління ризиками організації.

Наукова новизна монографії Глущенко В. В. [9] роботи полягає в такому: переосмислено раніше відомі факти, процеси і тенденції, що характеризують соціально-економічну кризу; обґрунтовано, що криза є економічною категорією, описано характер взаємодії кризи з іншими економічними категоріями; сформульовано функції та роль кризи; сформульовано закони кризи; розроблені об'єкт, предмет, науковий метод, функції, ролі, закони кризології; розроблено методологічні аспекти діагностики кризи на основі фундаментального і технічного аналізу, багатоваріантного підходу; розроблено критеріальний підхід до дослідження сутності (природи) фірми (корпорації); розроблена «ризикова теорія корпорації»; розроблена парадигма інтелектуального управління ризиком. Область дослідження системно (тобто в їх єдності, взаємного зв'язку і вплив) охоплює такі аспекти сучасної економічної теорії: закономірності глобалізації світової валютної системи та економіки та їх вплив на функціонування соціально-економічної сфери. У монографії Глущенко В. В. [10] розкрито положення системного підходу в дослідженні ризику, запропоновано поняття «геополітичний ризик» та його структура, доведено, що ризику притаманні, крім відомих функцій, ще селективна та компенсаційна функції, розкрито зв'язок ризику з ефективністю проекту. Наукову новизну монографії Глущенко В. В. [10] зображено на рис. 1.

Наукова новизна монографії Глущенко В. В.
«Ризики інноваційної та інвестиційної діяльності в умовах глобалізації»

- уточнено відомі та наведено нові аргументи на користь того, що ризик є економічною категорією;
- описано характер взаємодії ризику з іншими економічними категоріями;
- аргументовано існування і запропоновано виділяти дві нові функції ризику: компенсуючу і селективну (соціально-економічну), визначено ролі ризику як економічної категорії;
- виконана нова структуризація ризику з урахуванням специфіки ризику інноваційної та інвестиційної діяльності в умовах сучасної глобалізації;
- введено поняття «геополітичний ризик», переосмислені раніше відомі факти, процеси і тенденції, що характеризують геополітичний ризик як економічну категорію, досліджено функції та структуру геополітичного ризику інноваційної та інвестиційної діяльності в умовах глобалізації;
- аргументовано необхідність введення в науку і практику ситуаційного дослідження ризику, визначено поняття ситуаційної характеристики ризику, пов'язаної з впливом на таку конкуренцію таємниці та конфіденційності: ефект раптовості, період раптовості;
- аргументована необхідність розгляду з позицій економічної теорії таємниці, конфіденційності, конфліктів, уточнено з позиції економічної теорії визначення конфлікту і характер його впливу на ризики глобальної конкуренції;
- досліджено й описано специфіку діалектичної взаємодії суб'єктів і об'єктів ризику в процесі інноваційної та інвестиційної діяльності, яка (взаємодія) полягає в тому, що суб'єкти управління ризиком інноваційної та інвестиційної діяльності одночасно виступають як об'єкти управління з боку цього ризику;
- визначено ієрархію суб'єктів і проведено аналіз специфіки управління ризиком інноваційної та інвестиційної діяльності за рівнями ієрархії (міжнародний, національний, корпоративний, суперетнос держави);
- аргументована необхідність і сформульовано новий системно-рольовий підхід до дослідження сутності та оцінки ефективності корпорацій як суб'єктів, що виконують ролі щодо підвищення економічної ефективності, зниження витрат (трансакційних витрат), ризиків, скороченню фінансового циклу або підвищенню ліквідності сукупної структури при включенні в неї нового елемента (виробництва);
- запропоновано демографічну теорію, що враховує вимірювання розподілу результатів економічної діяльності між сім'єю, підприємцями та державою і заснована на припущенні про експоненційний характер витрат на підвищення якості робочої сили, аналізі ризику відтворення робочої сили, а також прагненні батьків створити матеріальну основу для збереження соціального статусу дитини;
- досліджено вплив ризику на соціально-економічну структуру суспільства, розроблено гіпотезу «ризикової» природи середнього класу як соціального шару, не схильного ризикувати більше, ніж необхідно для забезпечення відтворення потомства, що зберігає соціальний статус батьків;
- аргументовано й обґрунтовано те, що індекс рентабельності інвестицій з урахуванням ризику прямопропорційний квадрату ймовірності вдалої реалізації інвестиційного проекту;
- досліджено та визначено закономірності взаємодії і зміни співвідношення багатства і капіталу, зміни напрямків їх руху в умовах глобального однополярного світу і породжуваних цим рухом геополітичних ризиків національної економіки;
- розроблено чотирирівневу модель оцінки ризику маркетингової стратегії при реалізації інноваційних та інвестиційних проектів в умовах глобальної конкуренції;
- страхування як метод управління ризиком структуроване на дві складові (фондове і нефондове страхування), узагальнено та виявлено специфіку методів нефондового страхування;
- сформульовано ряд нових понять, у т. ч. поняття «інструмент управління ризиком» (може мати різну природу: фізичну, правову, фінансову та ін.), використовуване суб'єктом для здійснення впливу на ризик як об'єкт управління, що має власну специфіку, яка є основою способу його практичного використання

Рис. 1. Наукова новизна монографії Глущенко В. В. «Ризики інноваційної та інвестиційної діяльності в умовах глобалізації»

Грабовий П. зі співавторами [11] досліджував ризики сучасного бізнесу, питання оцінки діяльності підприємств, методи оцінки ризиків, шкали ризиків, засоби зниження ризику, питання оцінки фінансових та інвестиційних ризиків.

У монографії Дімітріади Г. Г. [12] досліджено питання комплексного управління ризиками банків, запропоновано концепцію *Universal Risk Management*, яка враховує, що діяльність банків – управління ризиками, тобто, управління ризиком неотримання комерційними банками планованого прибутку за умови ведення бізнесу. Автор демонструє, як банківські операції та організаційна структура кредитної установи залежать від цілей управління ризиками, тобто це дослідження висвітлює тему комплексного управління ризиками кредитної організації. У період світової фінансової кризи 2008 – 2009 рр., що вплинула на економіку країн всього світу, щодо ролі управління ризиками як окремого індивіда, так і кожної організації, стали розуміти, що в сучасному фінансовому світі його основною стабільною рисою залишається ексцесивна

мінливість, а потоки клієнтів є виключно непостійними і залежать від великої кількості некерованих факторів. Це означає, що про системні ризики, як про можливі потенційні небезпеки для прибутковості бізнесу і навіть для його існування, необхідно думати постійно, як у періоди процвітання, так і в періоди кризи. Відповідно кількість наукових робіт, присвячених тематиці управління ризиками, помітно збільшилася останнім часом. Представлена робота є тільки початком вирішення проблеми, дає ідею, загальний напрямок і приклади застосування концепції, однак необхідно виконати ще величезну роботу надалі з розвитку цих ідей.

У монографії Жуковського В. І. [13] досліджено методи прийняття рішень в умовах ризику у багатокритеріальних завданнях з урахуванням факторів невизначеності, передбачено, що про невизначеність лише відомі межі змін, у той час як будь-які статистичні їх характеристики відсутні. Колектив авторів Івлів С. В., Єфремова Т. А., Лапшин В. А., Степанова О. А., Манаїв В. Н. у публікації [14] відображають сучасний стан підходів до кількісної

оцінки ринкового ризику і стрес-тестування, яке останнім часом стає основною технологією ризик-менеджменту. Розглядаються вимоги Базельського комітету з банківського нагляду (Базель II, Базель III), методи контролю і управління ринковим ризиком – від побудови системи лімітів до застосування лінійних деривативів для хеджування, а також моделі оцінки ризику в умовах низької ліквідності і за наявності пропусків у даних. У силу специфіки посібника в ньому в основному порушені аспекти, що стосуються ринкового ризику, посібник містить ряд алгоритмів і моделей, адаптованих і застосовуваних на практиці ризик-підрозділами банків, однак вони повинні розглядатися швидше як привід до роздумів, ніж як збірник готових рецептів.

Монографія Калашникова А. О. [15] присвячена питанням аналізу і синтезу механізмів управління інформаційними ризиками корпорацій з використанням організаційних заходів, здійснюваних керівництвом корпорації, зв'язаних з виділенням і розподілом ресурсів. Розглядаються імітаційні, оптимізаційні та теоретико-ігрові методи та моделі.

Качаловим Р. М. [16] розглянуто проблеми економічної безпеки в діяльності російських виробничих підприємств, які інтерпретуються в термінах теорії господарського ризику, виділено і систематизовано фактори господарського ризику, а також специфіковані найбільш ефективні методи управління господарським ризиком, представлено методичні рекомендації та можливі способи організації управління господарським ризиком на підприємстві.

У публікації Корольова В. Ю., Бенінга В. Є., Шоргіна С. Я. [17] систематично викладено теоретичні основи математичних методів, що використовуються при аналізі ризикових ситуацій, переважна увага приділяється методам аналізу страхових ризиків.

У монографії Куніциної Н. Н. [18] досліджено методичні питання теорії ризику та динаміки економіки в умовах невизначеності, практичні рекомендації з аналізу політичних, техніко-технологічних, соціальних, ризиків агропромислового комплексу, методи управління ризиками в умовах ринкової економіки.

У публікації Тепмана Л. Н. [24] розглянуто система управління ризиками, основні види ризиків, методи прогнозування та зниження ризиків.

Шапкин А. С. у монографії [25] виклав сутність ризику, фактори, що визначають ризик, навів класифікацію ризику, нові підходи зі зниження ступеню економічного ризику.

Колектив авторів під редакцією Лобанова А. А. представив першу в Росії енциклопедію фінансового ризик-менеджменту [26], в якій згідно з міжнародними стандартами висвітлено основні питання ризик-менеджменту. Розкрито організаційні аспекти управління ризиками, моделі еволюції процентних ставок і ризиків страхування вкладів у комерційних банках, сучасні методи управління та оцінки ризиків, основні положення Базелю II останньої редакції, виконано аналіз макроризиків.

Суттєвий внесок у формування та становлення російської наукової школи ризику здійснили представники Санкт-Петербурзької школи: Балабанов І. Т., Первозванський А. А., Недосекін А., Слободской А. А. У публікації [3] Балабанов І. Т. досліджує місце ризику в інвестуванні капіталу, зміст та організацію механізму управління ризиком, прийоми управління ступенем ризику. Первозванський А. А., представник наукової школи Санкт-Петербургу, у публікації [22] досліджує ринок цінних паперів у розвинених країнах Заходу та Росії, види цінних паперів і засоби розрахунку їх ефективності, аналізу та прогнозуванню ризику фінансових капіталовкладень.

Вагомий внесок в розвиток теорії оцінки ризику з використанням нечіткої логіки та нечітких множин здійснив російський економіст із Санкт-Петербургу А. Недосекін, який опублікував декілька монографій та велику кількість наукових публікацій, захистив докторську дисертацію з цієї наукової проблеми [19 – 21]. У монографії «Оцінка ризику бізнесу на основі нечітких даних» автор пропонує принципово новий підхід до оцінки ризику бізнесу, заснований на використанні нечітко-множинних описів. запропоновано найзагальніший шлях моделювання бізнес-систем – побудова семантичних мереж на зразках, зразки можуть бути організовані довільно складно і містити в своєму складі нечітко-множинні описи довільної природи. Здійснюючи обчислення з побудованими зразками, можна отримувати обґрунтовані оцінки ризику бізнесу. Оцінка ризику бізнесу з використанням нечітко-множинних описів – перспективний науковий напрям, і основні результати робіт у цьому напрямку ще попереду.

У монографії «Ризики бізнесу: ідентифікація, аналіз, управління» А. Недосекін викладає із загальносистемних позицій основи теорії управління ризиками підприємства, демонструє побудову карти ризиків компанії на простому розрахунковому прикладі, досліджує методи та алгоритми кількісного та якісного аналізу ризиків, наводить абстрактні приклади ідентифікації та аналізу ризиків, окремо описує ризики, що лежать в надрах корпоративної культури підприємства, пропонує концепцію оптимальної системи управління ризиками.

У дослідженні «Управління корпоративними ризиками і шансами» А. Недосекін і З. Абдулаева [21] висвітлюють проблеми управління корпоративними ризиками та шансами, виявлення і оцінки ризиків і шансів, а також отримання навичок стратегічного планування та моделювання, незвичайне і дуже перспективне для корпоративного аналізу поєднання цих навичок.

У дисертації на здобуття доктора економічних наук А. Недосекін досліджував методологічні основи моделювання фінансової діяльності з використанням нечітко-множинних описів. Наукова новизна дисертації стосовно ризику полягає в такому: запропоновано модель комплексного фінансового аналізу корпорації та матричного методу оцінки ризику банкрутства корпорації; розроблено модель інвестиційного процесу та групу методів оцінки ризику інвестиційного проекту, залежно від способу завдання критерію ефективності інвестиційного проекту; досліджено нечітко-множинні методи для оцінки силь-

них і слабких сторін бізнесу корпорації і для двовимірної оцінки бізнесу в координатах «конкурентоспроможність-перспективність» в ході стратегічного планування корпорації; запропоновано актуарну модель накопичувальної пенсійної системи та метод оптимізації потоків накопичувальної пенсійної системи за критерієм мінімуму ризику зриву планових завдань з формування пенсійних резервів.

Слободским А. Л. в [23] виконано аналіз концепції ризиків і факторів виникнення ризиків в організації, розглянуто ризики, що зв'язані з індивідуальними характеристиками людини, представлені програми з мінімізації та управління ризиками в персонал-технологіях.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження становлення та наукових розробок російської школи ризик-менеджменту продемонструвало, що ця наукова школа перебуває на етапі становлення та активно розвивається. Це підтверджує висока актуальність проблеми управління ризиками в сучасних умовах циклічного розвитку світової економіки, особливо після фінансово-економічної кризи 2008 – 2009 рр., яка сприяла зростанню кількості наукових досліджень та публікацій з цієї проблеми – як відомих, так і молодих науковців. Разом з тим, у сучасних наукових публікаціях досліджено та розкрито лише окремі питання управління ризиками, недостатньо досліджено технології, методики та методології управління ризиками, у той час як достатньо багато наукових досліджень присвячено проблемі оцінки окремих видів ризиків, дослідженню фінансових ризиків, питанням управління ризиками в банківській сфері.

Проведене дослідження становлення наукової школи та загальновідомих публікацій дозволило встановити, що на сьогодні в Росії розвиваються дві провідні наукові школи ризик-менеджменту: московська та санкт-петербурзька. Аналіз наукових досліджень російських шкіл з ризик-менеджменту буде продовжено в подальших публікаціях. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Авдийский В. И.** Прогнозирование и анализ рисков в деятельности хозяйствующих субъектов: научные и практические основы: монография / В. И. Авдийский, Ш. Р. Курмашов. – М.: ФА, 2003. – 392 с.
2. **Альгин А. П.** Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин. – М.: Мысль, 1989. – 188 с.
3. **Балабанов И. Т.** Риск-менеджмент / И. Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
4. **Бухтин М. А.** Риск-менеджмент в кредитной организации: методология, практика, регламентирование. Книга 1: Методика и практика работы подразделений риск-менеджмента. Методическое пособие / М. А. Бухтин. – М.: Издательский дом «Регламент», 2008. – 441 с.
5. **Вяткин В. Н.** Базельский процесс. Базель-2 – управление банковскими рисками / В. Н. Вяткин, В. А. Гамза. – М.: Экономика, 2007. – 192 с.
6. **Вяткин В. Н.** Управление рисками фирмы. Программы интегративного риск-менеджмента В. Н. Вяткин, В. А. Гамза, Ю. Ю. Екатеринославский, П. Н. Иванушко. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 400 с.

7. **Вяткин В. Н.** Управление риском в рыночной экономике / В. Н. Вяткин, В. А. Гамза, Ю. Ю. Екатеринославский, Дж. Дж. Хэмптон. – М.: Экономика, 2002. – 200 с.

8. **Гамза В. А.** Управление рисками в коммерческих банках: интегративный подход: монография / В. А. Гамза. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. – 217 с.

9. **Глушенко В. В.** Кризисология: общая теория кризиса, образ посткризисного будущего, критериальный подход к исследованию и рискованная теория фирмы, парадигма интеллектуального управления рисками: монография – М.: ИП Глущенко В. В., 2011. – 80 с.

10. **Глущенко В. В.** Риски инновационной и инвестиционной деятельности в условиях глобализации: монография. – Железнодорожный, Московская обл.: ООО НПЦ «Крылья», 2006. – 230 с.

11. **Грабовый П. Г.** Риски в современном бизнесе / П. Г. Грабовый, С. Н. Петрова, С. И. Полтавцев, К. Г. Романова, В. Б. Хрусталева, С. М. Яровенко. – М.: Аланс, 1994. – 200 с.

12. **Димитриади Г. Г.** Риски управления банком: монография. / Г. Г. Димитриади. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 240 с.

13. **Жуковский В. И.** Риск в многокритериальных и конфликтных системах при неопределенности: монография / В. И. Жуковский, Л. В. Жуковская / Под ред. В. С. Молостова. – Изд. 2-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 272 с.

14. **Ивлиев С. В.** Управление рыночным риском: методология, практика, рекомендации. Практическое пособие / С. В. Ивлиев, Т. А. Ефремова, В. А. Лапшин, О. А. Степанова, В. Н. Манаев. – М.: Издательский дом «Регламент-Медиа», 2013. – 232 с.

15. **Калашников А. О.** Организационные механизмы управления информационными рисками корпораций: монография / А. О. Калашников. – М.: ПМСОФТ, 2008. – 175 с.

16. **Качалов Р. М.** Управление хозяйственным риском / Р. М. Качалов. – М.: Наука, 2002. – 192 с.

17. **Королев А. Ю.** Математические основы теории риска: учебн. пособ. – 2-е изд., перераб. и доп. / А. Ю. Королев, В. Е. Бенинг, С. Я. Шоргин. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2011. – 620 с.

18. **Куницына Н. Н.** Экономическая динамика и риски: монография / Н. Н. Куницына. – М.: Редакция журнала «Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий», 2002. – 288 с.

19. **Недосекин А.** Оценка риска бизнеса на основе нечетких данных: монография / А. Недосекин. – СПб, 2004. – 100 с.

20. **Недосекин А. О.** Методологические основы моделирования финансовой деятельности с использованием нечетко-множественных описаний / А. О. Недосекин: диссертация на соискание уч. ст. доктора экономических наук. – СПб, СПбГУЭФ, 2004 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mirkin.ru/_docs/doctor005.pdf.

21. **Недосекин А. О.** Управление корпоративными рисками и шансами: учебный курс / А. О. Недосекин, З. И. Абдулаева. – СПб., 2010. – 125 с.

22. **Первозванский А. А.** Финансовый рынок: расчет и риск / А. А. Первозванский, Т. Н. Первозванская. – М.: Инфра-М, 1994. – 192 с.

23. **Слободской А. Л.** Риски в управлении персоналом: учеб. пособие / А.Л. Слободской / Под ред. заслуженного деятеля науки РФ, д-ра экон. наук, проф. В. К. Потемкина. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2011. – 155 с.

24. **Телман Л. Н.** Управление рисками в условиях финансового кризиса: учеб. пособ. для студентов вузов, обуча-

ющихся по направлениям экономики и управления / Л. Н. Тепман, Н. Д. Эриашвили. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 295 с.

25. Шапкин А. С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций: монография / А. С. Шапкин. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2003. – 544 с.

26. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / Под ред. канд. экон. наук А. А. Лобанова и А. В. Чугунова. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2009. – 932 с.

REFERENCES

Avdyskiy, V. I., and Kurmashov, Sh. R. *Prognozirovanie i analiz riskov v deiatelnosti khoziaystvuiushchikh subektov: nauchnye i prakticheskie osnovy* [Forecasting and risk analysis of business entities: the scientific and practical basis]. Moscow: FA, 2003.

Algin, A. P. *Risk i ego rol v obshchestvennoy zhizni* [Risk and its role in public life]. Moscow: Mysl, 1989.

Balabanov, I. T. *Risk-menedzhment* [Risk management]. Moscow: Finansy i statistika, 1996.

Bukhtin, M. A. *Risk-menedzhment v kreditnoy organizatsii: metodologiya, praktika, reglamentirovanie* [Risk management в кредитной организации: методология, практика, регламентирование]. Moscow: Reglament, 2008.

Dimitriadi, G. G. *Riski upravleniia bankom* [Risk management of the bank]. Moscow: LKI, 2010.

Entsiklopediia finansovogo risk-menedzhmenta [Encyclopedia of financial risk management]. Moscow: Alpina Biznes Buks, 2009.

Gamza, V. A. *Upravlenie riskami v kommercheskikh bankakh: integrativnyy podkhod* [Risk Management in Commercial Banks: an integrative approach]. Moscow: Ekonomika, 2006.

Glushenko, V. V. *Krizisologiya: obshchaia teoriia krizisa, obraz postkrizisnogo budushchego, kriterialnyy podkhod k issledovaniyu i riskovaia teoriia firmy, paradigma intellektualnogo upravleniia riskami* [Krizisologiya: the general theory of crisis, post-crisis image of the future, criteria approach to the study of the theory of the firm and brave, intelligent risk management paradigm]. Moscow: Glushchenko, 2011.

Glushchenko, V. V. *Riski innovatsionnoy i investitsionnoy deiatelnosti v usloviakh globalizatsii* [The risks of innovation and investment in the context of globalization]. Zheleznodorozhnyy: Krylia, 2006.

Grabovyy, P. G., Petrova, S. N., and Poltavtsev, S. I. *Riski v sovremennom biznese* [The risks in the business today]. Moscow: Alans, 1994.

Ivliev, S. V., Efremova, T. A., and Lapshin, V. A. *Upravlenie rynochnym riskom: metodologiya, praktika, rekomendatsii* [Market risk: methodology, practice recommendations]. Moscow: Reglament-Media, 2013.

Kalashnikov, A. O. *Organizatsionnye mekhanizmy upravleniia informatsionnymi riskami korporatsiy* [Institutional arrangements for information risk management corporations]. Moscow: PMSOFT, 2008.

Kachalov, R. M. *Upravlenie khoziaystvennym riskom* [Management of economic risk]. Moscow: Nauka, 2002.

Korolev, A. Yu., Bening, V. E., and Shorgin, S. Ya. *Matematicheskie osnovy teorii riska* [Mathematical foundations of the theory of risk]. Moscow: FIZMATLIT, 2011.

Kunitsyna, N. N. *Ekonomicheskaya dinamika i riski* [Economic dynamics and risks]. Moscow, 2002.

Nedosekin, A. *Otsenka riska biznesa na osnove nechetkikh dannyykh* [Assessment of business risk based on fuzzy data]. St. Petersburg, 2004.

Nedosekin, A. O. "Metodologicheskie osnovy modelirovaniia finansovoy deiatelnosti s ispolzovaniem nechetkomozhestvennykh opisaniy" [Methodological basis of financial modeling activities using fuzzy multiple descriptions]. http://www.mirkin.ru/_docs/doctor005.pdf

Nedosekin, A. O., and Abdulaeva, Z. I. *Upravlenie korporativnymi riskami i shansami* [Management of corporate risks and chances]. St. Petersburg, 2010.

Pervozvanskiy, A. A., and Pervozvanskaia, T. N. *Finansovyy rynek: raschet i risk* [The financial market: the calculation of risk]. Moscow: Infra-M, 1994.

Slobodskoy, A. L. *Riski v upravlenii personalom* [Risks in personnel management]. St. Petersburg: Izd-vo SPbGUEF, 2011.

Shapkin, A. S. *Ekonomicheskie i finansovye riski. Otsenka, upravlenie, portfel investitsiy* [Economic and financial risks. Assessment, management, investment portfolio]. Moscow: Dashkov i Ko, 2003.

Tepman, L. N., and Eriashvili, N. D. *Upravlenie riskami v usloviakh finansovogo krizisa* [Risk management in the financial crisis]. Moscow: YUNITI-DANA, 2011.

Viatkin, V. N., Gamza, V. A., and Ekaterinoslavskiy, Yu. Yu. *Upravlenie riskom v rynochnoy ekonomike* [Risk management in a market economy]. Moscow: Ekonomika, 2002.

Viatkin, V. N., and Gamza, V. A. *Bazelskiy protsess. Bazel-2 – upravlenie bankovskimi riskami* [The Basel process. Basel 2 – management of banking risks]. Moscow: Ekonomika, 2007.

Viatkin, V. N., Gamza, V. A., and Ekaterinoslavskiy, Yu. Yu. *Upravlenie riskami firmy. Programmy integrativnogo risk-menedzhmenta* [Risk management firm. Program of integrative risk management]. Moscow: Finansy i statistika, 2006.

Zhukovskiy, V. I., and Zhukovskaia, L. V. *Risk v mnogokriterialnykh i konfliktnykh sistemakh pri neopredelennosti* [The risk of conflict, and in multi – systems with uncertainty]. Moscow: LKI, 2010.